

nice-i Vardar'da cami, medrese ve imaret yaptırmış, bunlar için 1498'de bir vakfiye hazırlatmıştır. Bundan bir yıl sonra da vefat etmiş ve kendi yaptırdığı cami hazîresine defnedilmiştir. Oğulları İsâ ve Süleyman beyler Osmanlı ordusunda çeşitli hizmetlerde bulunmuşlar ve 1488'de yapılan Osmanlı-Memlük savaşında şehid düşmüşlerdir.

Ali Bey'in diğer oğlu Evrenos Bey de 1462 Eflak seferine katıldıktan sonra Boğdan sınırlarında akıncı olarak savaşmıştır. Bundan sonraki faaliyetleri ve ölüm tarihi bilinmemektedir.

Evrenos Gazi'nin oğullarından İsâ Bey ise sancak beyi olarak 1434-1438 yılları arasında Arnavutluk üzerine yapılan akınlara ve 1443 yılındaki Morava Savaşı'na katılmış, Fâtiḥ Sultan Mehmed devrinde Arnavutluk'ta meydana gelen olaylarda önemli rol oynamıştır. Fâtiḥ'in Sırbistan seferini fırsat bilen Arnavutluk Beyi İskender Bey, Napoli kuvvetleriyle birlikte Berat şehrini kuşatınca (1455) Fâtiḥ Evrenosoğlu İsâ Bey'i 40.000 kişilik bir kuvvetle derhal İskender Bey üzerine gönderdi. Yapılan savaşta İskender Bey'in kuvvetleri büyük bir yenilgiye uğratıldı (26 Temmuz 1456). İsâ Bey kardeşi Ali Bey'den sonra vefat etmiş olup onun da türbesi Yenice-i Vardar'dadır. Ayrıca bu şehirde cami ve imareti de vardır. İsâ Bey'in Mehmed Bey adındaki oğlunun 1501 yılında İlbasan sancak beyi olduğu ve Draç'ı fethettiği bilinmektedir.

Rumeli'nin fethinde ve Türkleşmesinde büyük yararlıklar gösteren Evrenosoğulları, özellikle Yenice-i Vardar'da yerleşerek burayı kendilerine merkez yapmışlardır. Selânik yakınlarında bu küçük kasabanın merkezi olduğu bölgeye Osmanlı fethinden sonra 1430'larda kalabalık Türkmen grupları iskân edilmiş ve burası önemli bir askerî ve kültürel gelişmeye sahne olmuştur. Ayrıca Selânik ile Yenice arasındaki bu bölgede Evrenosoğulları birçok vakıf da kurmuşlardır. Evrenosoğulları Osmanlılar'ın Rumeli'de ilk vakıf kurucuları arasında yer almaktadır.

1668 yılı baharında Yenice'yi ziyaret eden Evliya Çelebi, burasının Evrenosoğulları sayesinde oldukça zengin ve gelişmiş bir yer haline geldiğini belirtmektedir. "Evrenos Bey yöreni" olarak anılan Yenice-i Vardar'da Gazi Evrenos ve Gazi Ahmed beylerin türbeleri, Büyük Cami, Asker Camii, Evrenos Hamamı ve saat kulesi günümüze kadar gelmiştir. Bu saat kulesinin, Evrenos Bey'in torunu

Ahmed Bey'in türbesinin yanına 1753'te ailenin başka bir ferdi tarafından inşa ettirildiği bilinmektedir. Bunların dışında 1912 yılına kadar burada yaşayan ailenin Yenice'yi terketmeden önceki son üyesinin yaptırdığı bir de büyük saray vardır.

Akıncılığın yavaş yavaş önemini kaybetmesi üzerine Evrenosoğulları'nın da XVI. yüzyılın ortalarından itibaren nüfuz ve şöhretleri giderek azaldı. Ancak XVIII. yüzyılın başlarında bu aile fertlerinden bazıları "evlâd-ı fâtiḥân" da denilen Rumeli yörük teşkilâtında idarecilik yapmışlardır. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde siyasi ve idarî görevler alan bu aile mensupları çeşitli kollar halinde günümüze kadar gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Aşıkpaşazâde, *Târiḥ*, s. 49-51, 54, 61-62, 84, 106, 118, 123-124; İbn Kemal, *Tevâriḥ-i Âl-i Osmân*, III. Defter, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3078, vr. 91^{a-b}; VI. Defter, s. 215, 219; Oruç b. Âdil, *Tevâriḥ-i Âl-i Osmân*, s. 21-22, 24-25; Neşrî, *Cihânnümâ* (Unat), I, 176-177, 214-215; II, 561-563, 567, 579, 611; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 87; Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-tevâriḥ*, I, 69, 73, 91-92, 117, 120, 256-258, 267-268; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 175-176; IX, 47; *Tevâriḥ-i Âl-i Osmân* (nşr. F. Giese), Breslau 1922, s. 17, 20-22, 24-25, 75, 79, 88-89; Hammer (Atâ Bey), II, 159, 258; *Sicill-i Osmânî*, I, 443; Uzunçarşılı, *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*, İstanbul 1941, s. 89, 96-113; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, I, 124, 157, 163, 293, 328, 395, 563-565; a.mlf., "Evrenos", *İA*, IV, 414-418; Osman Ferid, "Evrenos Bey Hânedanına Ait Temliknâme-i Hümayûn", *TOEM*, VI/31 (1334), s. 432-438; K. Kâni, "Evrenos Bey", *Kaynak*, III/36, İstanbul 1936, s. 923-925; IV/37 (1936), s. 17-19; IV/38 (1936), s. 60-64; Vasilis Demetriades, "The Tomb of Ghazi Evrenos Bey at Yenitsa and its Inscription", *BSOAS*, XXXIX (1976), s. 328-332; a.mlf., "Problems of Land - Owning and Population in the Area of Gazi Evrenos Bey's Wakf", *BS*, XXII/1 (1981), s. 43-57; I. Melikoff, "Ewrenos", *El²* (Fr.), II, 738-739; a.mlf., "Ewrenos Oğulları", *a.e.*, II, 739-740.

FAHAMETTİN BAŞAR

EVRİM TEORİSİ

(bk. TEKÂMÜL NAZARİYESİ).

EVS

(بنو الأوس)

Medine'de ensarı teşkil eden
Kahtânî asıllı
iki Arap kabilesinden biri.

Kabilenin Kahtân'a kadar uzanan nesbi şöyledir: Evs b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr Müzeykiyâ b. Âmir Mâüsemâ' b. Hârise b. İmruülkays b. Sa'lebe b. Mâzin

b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe' b. Yeşcüb b. Ya'rûb b. Kahtân.

Evs ile Hazrec Hârise b. Sa'lebe'nin iki oğlu olup anneleri Kayle bint Cefne'den dolayı Araplar arasında Benî Kayle adıyla da meşhurdurlar. Anayurtları Yemen olup seylü'l-arim*den sonra Tihâme'ye, oradan da kuzeye göç ettiler. Sa'lebe b. Amr Müzeykiyâ ve oğulları da Yesrib'e (Medine) gittiler (yaklaşık 492). Burada bir süre yahudilere tâbi olarak yaşadılar; onların ekonomik ve siyasi baskılarına mâruz kaldılar. Rivayete göre Gassânîler'in destek ve yardımıyla yahudilere karşı bağımsızlıklarını kazandılar. Evs'in soyu oğlu Mâlik'in Amr (Nebî), Avf, İmruülkays, Cüşem ve Mürre adlı beş çocuğundan çeşitli kollara ayrılarak çoğalmıştır. Daha önce Yesrib dışında yaşayan Evs ve Hazrec kabileleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra şehrin içine yerleşmişler, fakat ardından yahudiler bu iki kardeş kabile arasındaki ezeli rekabeti tahrik ederek onları birbirine düşürmeye çalışmışlardır.

Câhiliye devrinde Evs ile Hazrec arasında çeşitli savaşlar olmuştur. Bunların en şiddetlisi, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden önce beş yıl devam etmiş olan Buâs Savaşı'dır. Evs kabilesi, her iki tarafın da ağır kayıplar verdiği bu savaşta muhtemelen müttefikleri olan Nadir ve Kurayzalıların yardımı ile galip gelmiştir.

Evs kabilesi Câhiliye devrinde Menât adlı puta tapıyordu. Nübüvvetin 11. yılına (620) rastlayan hac mevsiminde Akabe'de Hz. Peygamber ile görüşen altı Yesribli Hazrec kabilesine mensuptu. Hazrecliler Buâs Savaşı'nda zayıf düştükleri için Kureys'ten destek sağlamak istiyorlardı. Fakat Resûl-i Ekrem'in daveti üzerine müslüman oldular. Hz. Peygamber onlardan kendisini Medine'de himaye etmelerini ve İslâmiyet'in yayılması için çalışmalarını istedi. Hazrecliler de Evs kabilesiyle aralarında devam eden savaşların bu yeni din sayesinde ortadan kalkacağını umduklarını ifade ettiler. Birinci Akabe Biatı'na (621) katılan on iki kişilik Yesrib heyetinde Evs kabilesinden de iki kişi bulunuyordu. Bilhassa Hz. Peygamber'in Yesrib'e gönderdiği Mu'sab b. Umeyr'in çalışmaları sonucunda Evsliiler arasında İslâmiyet hızla yayılmaya başladı. Evs'in ileri gelenlerinden Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz da müslüman oldular.

Evs kabilesi mensuplarının İkinci Aka-be Biatı'na (622) daha çok sayıda temsilciyle katıldıkları ve kabileleri adına Hz. Peygamber'i himaye için söz verip biat ettikleri bilinmektedir. Diğer taraftan Resûl-i Ekrem Yesrib'e hicret edinceye kadar oradaki müslümanların bir disiplin içinde hayatlarını devam ettirebilmeleri için seçilen on iki nakibden üçü Evs kabilesine mensuptu.

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra Evs ile Hazrec arasında yıllardır devam eden savaşlar ve anlaşmazlıklar son buldu. Kur'an-ı Kerim'de bu hususa temas eden âyetin meâlî şöyledir: "Hepiniz toptan Allah'ın ipine sınıksı sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de O kalplerinizi -İslâm'a ısındırıp- birleştirmişti. Siz de onun bu nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken sizi oradan O kurtarmıştı" (Âl-i İmrân 3/103). Evs kabilesine mensup Ebû Âmir er-Râhib adlı bir kişi, Hristiyanlığın ve bilhassa Yahudiliğin tesiriyle putperestliğe yeni bir şekil vererek müslüman olan Evsli'leri kendi tarafına çekmeye çalıştı. Hz. Peygamber bu faaliyetinden dolayı ona "Fâsık" lakabını taktı. Uhud Gazvesi öncesinde Mekkeli müşriklerle iş birliği yaparak onlarla beraber Uhud önlerine gelen Ebû Âmir el-Fâsık kabile mensuplarının asabiye duygularını tahrik ederek onları putperestler tarafına çekmeye çalıştıysa da başarılı olamadı.

Resûl-i Ekrem'in sağlığında Evsli Sa'd b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr İslâm'a büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bedir Gazvesi'nde Evs kabilesinin sancağını taşıyan Sa'd b. Muâz, Benî Kurayza ile yapılan savaştan sonra yahudiler hakkında hakemlik yapmıştı. Bunların dışında Evs kabilesine mensup bazı sahâbîler de şunlardır: Râfi' b. Hadîc, Sa'd b. Eşhel, Seleme b. Selâme, Âsım b. Sâbit, Abbâd b. Bîşr, Abdurrahman b. Şibl, Osman b. Huneyf, Berâ b. Âzib, Ebû Lübâbe, Ebû'l-Heysem b. Teyyihân, Amr b. Sâbit, Ebû Abs b. Cebr, Sâbit b. Dahhâk, Hanzale b. Ebû Âmir ve Huzeyme b. Sâbit el-Ensârî el-Evsî.

Hz. Ömer zamanında divan defterlerinin düzenlenmesi sırasında Kureys kabilelerinden sonra sıra ensara gelince Sa'd b. Muâz'ın mensup olduğu Evs'in önce yazılması kararlaştırıldı; Medine'de

deki diğer kabileler de ona yakınlıkları-na göre sıralandı.

Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn devrinde Evsli'lerle Hazrec'iler arasında zaman zaman ihtilâf çıkmışsa da yapılan müdahalelerle kavgaya dönüşmesi önlenmiştir. Evsli'ler dört halife döneminde siyasetten uzak bir hayat yaşamışlar, ticaretle ve dinî ilimlerle özellikle hadislerle meşgul olmuşlardır; bazıları da fetihlere katılmıştır. Emevîler zamanında ise siyasî ve dinî muhalefet merkezi haline gelen Medine'de zulüm ve baskılara maruz kalmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA:

İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Me'ad ve'l-Yemeni'l-kebir* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1408/1988, I, 364-388; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 216-227; Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), s. 22, 657; Hemdânî, *Şifatü Ceztreti'l-'Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva'), Riyad 1397/1977, s. 374; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 385; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 655, 676, 678; İbn Sa'id el-Endelüsî, *Neşvetü't-Tabar ft târîhi câhiliyyeti'l-'Arab* (nşr. Nusret Abdurrahman), Amman 1982, I, 188-197; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, Kahire, ts. — Beyrut, ts. (Dârü's-Şerif li'l-fikri'l-Arabî), II, 311-320; Semhûdî, *Vefâ'u'l-vefâ*, I, 152-158, 162-166; a.mlf., *Hulâsatü'l-Vefâ*, Cidde 1403/1983, s. 151-159; Muhammed Ahmed Câdelmevlâ Beg v.dğr., *Ey-yâmü'l-'Arab fi'l-Câhiliyye*, Kahire 1361/1942, s. 62-69; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, bk. İndeks; Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara 1971, s. 95, 97, 108; Muhammed Beyyûmî Mehrân, *Dirâsât ft târîhi'l-'Arabî'l-kadîm*, Riyad 1400/1980, s. 475-482; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), I, 46-47; Kehhâle, *Mu'cemü 'kabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 50-51; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *el-Kabâ'ili'l-'Arabîyye ve selâ'ilühâ ft bilâdinâ Filistîn*, Beyrut 1986, s. 156-161; Ahmed İbrâhim eş-Şerif, *Mekke ve'l-Medîne fi'l-Câhiliyye ve 'ahdî'r-Resûl*, Kahire, ts. (Dârü'l-Fikri'l-Arabî), s. 334-335, 356-368, ayrıca bk. İndeks; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, I, 426-429; Isaac Hasson, "Contributions à l'étude des Aws et des Hazrağ", *Arabica*, XXXVI/1, Leiden 1989, s. 1-35; Reckendorf, "Evs", *IA*, IV, 418; W. Montgomery Watt, "al-Aws", *El²* (İng.), I, 771-772.

HÜSEYİN ALGÜL

EVS b. HACER

(أوس بن حجر)

Ebû Şüreyh Evs b. Hacer
b. Attâb et-Temîmî
(ö. m. 620)

Câhiliye devri şairlerinden.

Aslen Bahreynli olup milâdî 530 yılında doğdu. Câhiliye devrinin en büyük şairlerinden sayılır. Hayatının düzensiz olması ve Necid, Irak, Hîre gibi bölgeler ara-

sında çokça seyahat etmesi sebebiyle gezici şair (şâir cevval) diye tanınmıştır. Çağdaşı olan Arap Meliki Amr b. Hind'in yanında daha çok Hîre'de oturmuş ve Halîme Savaşı'nda (554) Gassânîler tarafından babası Hacer'le birlikte öldürülen Münzir b. Mâüssemâ'nın intikamını alması için oğlu Amr'ı hamâsî şiirleriyle teşvik etmiştir. Evs'in daha sonra yetişen birçok şaire ilham kaynağı olan şiirlerinin hamâsî olanlarında düşmana karşı daima uyanık, savaşa her an hazır ve düşmanın gözünü korkutacak şekilde güçlü olmanın gereği vurgulanır. Akıl ve mantığın hâkim olduğu şiirlerinde şair kuşlar, hayvanlar, av ve silâh tasvirleriyle şöhrat bulmuştur. Ayrıca özellikle al-lâka dair şiirlerinde, methiye ve mersi-yelerinde çok başarılıdır. İbn Sellâm el-Cumahî Evs'i ikinci tabakanın başında, Ebû Ubeyde et-Teymî ise üçüncü tabakada zikreder ve onu Nâbîga el-Ca'dî ve Hutay'e ile bir tutar (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 73). İbn Kuteybe ise Evs'in Mudar kabilesinin seçkin şairi olduğunu, ancak Nâbîga ez-Zübânî ve Zühre'nin onu geride bıraktığını söyler. Asmaî, Evs'in kendisine iyilikte bulunan Fedâle b. Kelede'nin ölümü üzerine söylediği mersi-yelerden birinin başlangıç beytinden daha güzel bir başlangıç beyti duymadığını ifade etmiştir.

Meşhur şairlerden Zühre b. Ebû Sülmâ'nın annesiyle de evlenmiş olan Evs b. Hacer'in Zühre b. Ebû Sülmâ tarafından rivayet edilen bir divanı mevcuttur. 1892'de ilk defa Rodolf Gayer tarafından derlenerek Almanca'ya tercüme edilen bu divanın (Sezgin, II, 172) iki rivayetinden biri Asmaî'ye, ikincisi Ebû Ubeyde et-Teymî'ye aittir. Muhammed Yûsuf Necm'in şerh ve tahkikiyle yayımlanan divanın (Beyrut 1960) sadece kafiye ve bazı beyitleri açıklanmıştır. Bu arada divanın indeksi yapılmadığı gibi şair hakkında da bilgi verilmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Evs b. Hacer, *Divân* (nşr. Muhammed Yûsuf Necm), Beyrut 1960; Cumahî, *Fuḥlû's-şu'a-râ*, I, 97; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, I, 202-209; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Beyrut 1407/1986, XI, 73-79; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, Kahire 1402/1981, IV, 379-380; Brockelmann, *GAL*, I, 18-19; *Suppl.*, I, 55; Tâhâ Hüseyin, *Fi'l-Edebî'l-Câhili*, Kahire 1947, s. 298-314; Sezgin, *GAS*, II, 171-172; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), II, 31; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 170-172; A. Haffner, "Evs", *IA*, IV, 419; S. A. Bonebakker, "Aws b. Hâdjâr", *El²* (Fr.), I, 795.

HÜSEYİN VAROL